

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Tożsamość ekologiczna : refleksja socjologiczna

Author: Katarzyna Ponikowska-Cichoń

Citation style: Ponikowska-Cichoń Katarzyna. (2015). Tożsamość ekologiczna : refleksja socjologiczna. W: G. Libor, J. Wódz (red.), "Niedokończone tożsamości społeczne : szkice socjologiczne" (S. 133-144). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

KATARZYNA PONIKOWSKA-CICHOŃ

Instytut Socjologii

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Tożsamość ekologiczna Refleksja socjologiczna

Człowiek ekologiczny z tunelu przemysłowej dżungli konsumpcyjnej nieśmiało wygląda ku nowemu światu. Jest bogatszy o doświadczenie postępu materialnego, o swobodę przemieszczania się, o możliwość widzenia całego świata w czterech ścianach własnego domu. Jest uboższy o ginące lasy i łąki, o doliny pokryte wstęgami asfaltu, o kultury starte z powierzchni Ziemi. Budzi się z materialistycznej drzemki, aby zaczerpnąć natchnienia z koncepcji świata jako *mysterium tremendum*, niezwyklej tajemnicy. Niektórzy wciąż śpią spowici w kokon materialistycznych marzeń.

SKOLIMOWSKI, 1992: 105—106

Dostępne opracowania dotyczące pojęcia tożsamości ekologicznej oparte są najczęściej na rozważaniach psychologicznych bądź filozoficznych (prace Skolimowskiego, Leopolda, Naessa, Kulika). W wymiarze społecznym natomiast zwykle odwołują się do działań ruchów społecznych skoncentrowanych wokół idei prośrodowiskowych.

Tożsamość ekologiczna stanowi formę tożsamości społecznej, czyli sposobu doświadczania siebie przez aktora społecznego, systemu autodefinicji go opisujących oraz zbioru wyobrażeń, sądów, przekonań, które jednostka konstruuje wokół siebie. Zawiera w sobie zarówno aspekt dynamiczny, wskazujący na kontynuowanie w czasie pewnych cech osobowości, gdzie mimo pewnych zmian jednostka pozostaje cały czas tym samym, jak i aspekt strukturalny, gdzie bycie kimś może być pojmowane jako identyfikacja oraz jako identyzacja, ujednostkowanie, traktowanie siebie jako bytu niepowtarzalnego i jednostkowego (BOKSZAŃSKI, 2005). Tożsamość jest projektem refleksyjnym, za który jednostka jest odpowiedzialna. To pojęcie odpowiedzialności jest szczególnie ważne w rozważaniach nad tożsamością ekologiczną, gdzie właśnie odpowiedzialność staje się

konstytutywnym elementem relacji „ja” — natura. „Ja” tworzy trajektorię rozwoju od przeszłości do antycypowanej przyszłości. Trajektorium tożsamości jest spójna i wynika z poznawczej świadomości różnych faz życia (GIDDENS, 2001: 105). Wielokrotnie, śledząc losy osób, którym można przypisać tożsamość ekologiczną, zwraca się uwagę na proces dojrzewania do niej, stopniowego uświadamiania sobie bezsensu wyalienowanej ze środowiska podmiotowości.

Tożsamość ma charakter polimorficzny: jednostka myśli o sobie na wiele sposobów — „ja” może zawierać w sobie wiele znaczeń. Czym zatem jest „ja” ekologiczne, będące wielowymiarowym konstruktem aksjonormatywnym?

Jestem ekologiczny — najprostszy sposób zdefiniowania tożsamości ekologicznej i można przewrotnie uznać, że najbardziej trafny i jednoznaczny. Każda inna próba zdefiniowania tego pojęcia będzie budziła niedosyt i poczucie braku spełnienia intelektualnego. Problem ten wynika z płynności i nieostrości samego terminu „ekologiczny”. Prosta definicja naukowa może okazać się niewystarczająca i zbyt wąska, by uznać ją za podstawę analizy rzeczywistości społecznej osób definiujących się jako podmiotowo ekologiczne.

Przymiotnik „ekologiczny” często rozumiany jest także jako: bezpieczny dla środowiska, biologicznie nieszkodliwy, chałupniczy, dietetyczny, dziewiczy, fizjologiczny, higieniczny, naturalny, niemodyfikowany, nienaruszający równowagi ekologicznej, nieskażony, nieszkodliwy, organiczny, prawdziwy, przedindustrialny, przyrodniczy, rękodzielniczy, ulegający biodegradacji, zdrowy, zgodny z prawami natury, zielony. Wymienione określenia są skojarzeniami leksykalnymi pojawiającymi się w przestrzeni Internetu, uznawanego za agorę, w której następuje wymiana myśli, niekoniecznie naukowych, ale o szerokim spektrum nadawców. W potocznym rozumieniu zatem „ekologiczny” to przede wszystkim zdrowy, naturalny i nieindustrialny. W tej oraz pozostałych przestrzeniach medialnych natykamy się na kilka podstawowych form manifestacji tożsamości ekologicznej, którymi są m.in.:

- tożsamość osoby preferującej bliski kontakt z naturą;
- tożsamość świadomego konsumenta;
- tożsamość ekologicznego społecznika, członka ruchu ekologicznego lub partii politycznej;
- tożsamość ekologicznego biznesmena;
- tożsamość ekologicznego ekstremisty.

Pojęciem tożsamości jako takiej zajęli się początkowo interakcyjniści symboliczni, definiując ją jako tożsamość indywidualną i odnosząc np. do koncepcji jaźni (MEAD, 1975). We współczesnym głównym nurcie socjologicznym termin ten wiązany jest przede wszystkim ze zbiorowościami (BOKSZAŃSKI, 2005: 57). Refleksja dotycząca ochrony przyrody czy poszukiwania jakości środowiskowych i ekologiczne podejście do życia to idee mające swój początek w XIX wieku i przypisane do ówczesnych oświeconych elit, a odwołujące się do zmian związanych głównie z procesami industrializacji (CASTELLS, 2008: 167).

Michael Thomashow definiuje tożsamość ekologiczną jako sposób, w który ludzie konstruują siebie w relacji z planetą, znajdujący odzwierciedlenie w ich osobowości, wartościach i działaniach (THOMASHOW, 1995: 3). Prezentuje koncepcję budowy tożsamości ekologicznej w kontekście teoretycznym i praktycznym. Pokazuje, jak ekologiczne spojrzenie na świat może być użyte do interpretacji personalnego doświadczenia i jak ta interpretacja prowadzi do nowych sposobów rozumienia tożsamości. Thomashow dociera do istoty rzeczy, konstruując diagramy, za pomocą których badane osoby prezentują swoje koncepcje environmentalizmu. Jego zdaniem, te „metafory poznawcze” zidentyfikowane podczas analiz przedstawiają połączenia pomiędzy umysłem i ekosystemem. Używane są one do poszerzenia kręgów tożsamości, by włączyć je w siebie i zinternalizować postawy prośrodowiskowe (THOMASHOW, 1995: 23).

Do opisu koncepcji samego siebie, własnej osobowości, a ściślej rzecz biorąc — do odzwierciedlenia swojej jaźni, również w kontekście ekologicznym, służy także zaprojektowany w 1954 roku przez amerykańskiego socjologa, interakcjonistę symbolicznego Manforda Kuhna Test Dwudziestu Stwierdzeń (TST). Konstrukcja testu zakłada, że osoba biorąca w nim udział musi na czystej kartce papieru napisać 20 zdań odpowiadających na pytanie: „kim jestem?”. Interpretacja podanych odpowiedzi stanowi poważne wyzwanie. Według Kuhna, bywają one zazwyczaj pogrupowane w pięć kategorii (KUHN, 1960: 39—56): grupy i klasy społeczne, ideologia i wiara, zainteresowania, ambicje oraz samoocena. Za pomocą testu można również identyfikować miejsce komponentów tożsamości ekologicznej w bogatym, wielowymiarowym i złożonym „ja” jednostki.

Indywidualna, choć w konsekwencji i zbiorowa, tożsamość ekologiczna osadzona jest w konkretnym systemie wartości, przy czym identyfikuje się go głównie z systemem etyki biocentrycznej bądź ekocentrycznej. Etyka biocentryczna zakłada równość wszystkich bytów wobec życia, które stawiane jest w centrum koncepcji. Światopogląd biocentryczny zdecydowanie odcina się od hierarchicznego porządku rzeczywistości. Hierarchia bowiem zawsze zakłada jakąś nierówność, natomiast rezygnacja z hierarchii automatycznie implikuje równość bytów. Metaforą antropocentryzmu jest drabina jestestw, z człowiekiem jako koroną stworzenia. Metaforą biocentryzmu jest koło, okrąg lub sieć, gdzie nikt nie jest ważniejszy ani mniej ważny (KULIK, 2010). Zgodnie z tą koncepcją, jeśli współodczuwamy ze światem natury, powinniśmy traktować interesy ludzi i zwierząt jako równoważne. Odnosząc to do kwestii cierpienia, uważa się, że bez względu na to, jaka jest natura cierpiącej istoty, zasada równości wymaga, by uczucie to było uznawane za równie istotne (SINGER, 1980: 51—52). Ekocentryzm zakłada, że cała natura, zarówno ożywiona, jak i nieożywiona, posiada wartość przyrodzoną, gdyż jako całość umożliwia istnienie życia. Paradygmat ten wyewoluował częściowo z biocentryzmu, jednak zasięgiem wartościowania objął także abiotyczne elementy środowiska. Stanowi ujęcie holistyczne, gdyż uznaje, że zachowanie integralności ekosystemu jest ważniejsze niż dobro pojedynczych

osobników (GANOWICZ-BĄCZYK, 2008). Opierając się na przedstawionym paradygmacie, działają zarówno członkowie ruchu wyzwolenia zwierząt, jak i osoby przygarniające bezdomne zwierzęta. Wśród wyznawców biocentrycznego systemu wartości znajdziemy też osoby preferujące oparty na nim styl odżywiania się, od wegetarianizmu po bretarianizm. „Koncentrując naszą energię na zmniejszeniu cierpień zwierząt, przyczyniamy się do zmniejszania rozmiarów wszelkiego cierpienia na Ziemi” (<http://www.fwz.celniej.pl/kimjestesmy-fwz/>) — przeczytamy w misji Frontu Wyzwolenia Zwierząt. Podejście to przeciwstawiane jest koncepcji antropocentrycznej, stawiającej człowieka ponad wszelkimi innymi bytami. Podobnie jak przedstawiciele opcji opartej na tożsamości bio- lub ekocentryczna negują postawy antropocentryczne, czyniąc je odpowiedzialnymi za kryzys ekologiczny; zdarza się, że z kolei przedstawiciele tego ostatniego poglądu wytykają tej biocentrycznej deprecjację życia ludzkiego. Píše o tym Bartosz Łozowski, wskazując, że etyki te degradują wartość człowieka, a tym samym, w swojej ortodoksyjnej formie, mają charakter destruktywny. Uznaje on, że bio- i ekocentryzm stoją w konflikcie z chrześcijańską wizją człowieka. Wnioskuje, że wspomniane systemy etyczne są rozbieżne, a także proponuje, by relacje człowiek — środowisko wypełnić zasadami zrównoważonego rozwoju jako wpisującego się w odpowiedzialny antropocentryzm (ŁOZOWSKI, 2007: 177—180).

Kontekst religijny pojawia się dość często w odniesieniu do tożsamości ekologicznej. Konkretna jej forma może być wtórna wobec tożsamości religijnej lub, dla odmiany, inicjować poszukiwanie nowego miejsca w przestrzeni życia religijnego. Na religiach monoteistycznych, antropocentrycznych spoczywa odpowiedzialność za dominującą postawę człowieka wobec środowiska naturalnego, religie i systemy Wschodu natomiast postrzegane są jako te, które kształtują bliskie relacje pomiędzy jednostką i naturą. Z kolei tendencja do odbudowywania szczególnej mistycznej więzi z przyrodą sprzyja poszukiwaniu takich kręgów religijnych, które odwołują się do pierwotnego związku z Ziemią, Matką Gają. Stąd też zauważalny zwrot ku wspólnotom neopogańskim, takim jak Wicca czy rodzimowierstwo słowiańskie.

Historycznie tożsamość uważano za element stały w życiu jednostki, zwrócenie uwagi na jej dynamikę było efektem zmian związanych z rozwojem społeczeństwa przemysłowego. Człowiek rodził się w określonych warunkach społeczno-kulturowych, które determinowały oraz naznaczały jego tożsamość, i z uwagi na ograniczone możliwości związane z ruchliwością społeczną jego „ja” pozostawało względnie stałe. Decyzje dotyczące przemieszczania się, wyboru stylu życia czy modelowania systemu wartości uwarunkowane były pozycją społeczną i ograniczone szeroko rozumianą przynależnością do grup zdeterminowanych przez wymogi stratyfikacji społecznej. Erikson, jak przywołuje BOKSZAŃSKI (2005: 23), proponuje wprowadzenie analizy tożsamości w kontekście przemian makrostruktur społecznych, stylu życia czy zróżnicowania społecznego. Tożsamość ekologiczna znajduje swój wyraz w działaniach politycznych

czy gospodarczych. Przejawem tych pierwszych jest aktywność ugrupowań zielonych — w Polsce jest to Partia Zieloni. Analizując jej funkcjonowanie, zauważamy dwie prawidłowości: pierwsza to częste kojarzenie tożsamości ekologicznej ze światopoglądem lewicowym, a druga — ściśle z nią związana — tendencja do aliansów z ruchem feministycznym i ruchem na rzecz społeczności LGBT. W gospodarce „ekologiczny” często oznacza ‘odpowiedzialny społecznie’, choć nie zawsze wiąże się to z manifestacją tożsamości ekologicznej, a po prostu z wymaganiami rynku i prawa.

Aktor społeczny ma świadomość tego, że rzeczywistość społeczna jest ciągle zmieniającym się układem stosunków społecznych o chwiejnej równowadze, zależnej od konfliktowych działań różnych partnerów dążących do zdobycia dominacji ekonomicznej, wpływu politycznego i mocy decydowania (BOKSZAŃSKI, 2005: 53). Należy więc według Alaina Touraine’a koncentrować się na analizie świadomego udziału aktora w kreowaniu swojej tożsamości. W przypadku tożsamości ekologicznej świadomość ta może wynikać ze zinternalizowanego systemu wartości lub z wiedzy nabytej w rzetelny sposób, lub też zasłyszanej w przekazie medialnym. Osoby, które uważają się za świadome ekologicznie i wybierające ekologiczny tryb życia, odwołują się do filozofii ekologicznej, ale także często do wzorców zaczerpniętych z kultury popularnej, propagującej np. tzw. zdrowy styl życia, bez osadzenia go w głębszej refleksji.

Tożsamość ekologiczna oznacza definiowanie własnego „ja” bądź „my” poprzez relację jednostki lub grupy ze środowiskiem naturalnym. Każda jednostka pozostaje, bardziej lub mniej świadomie, w relacji do natury. Według realizmu środowiskowego, środowisko to byt rzeczywisty, który, oddzielony od ludzkiego doświadczenia i praktyk społecznych, ma moc tworzenia jednoznacznych, obserwowalnych i korygowalnych wyników, a nauka potrafi stworzyć modele rozumienia tego środowiska, nadrzędne wobec praktyk życia codziennego. Idealizm środowiskowy podkreśla podstawowe znaczenie wartości, które dopiero stają się punktem wyjścia procesu analizy przyrody i środowiska, abstrahuje się je od położenia geograficznego czy też uwarunkowań gatunkowych. Instrumentalizm środowiskowy podejmuje próbę wyjaśniania rzeczywistych motywacji, odwołuje się do jednostkowego i zbiorowego interesu (URRY, MACNAGHTEN, 2005: 9—10). Te trzy podejścia wskazują na możliwość analizy relacji człowiek — natura. Mniej lub bardziej obojętny, rozmaicie osadzony w systemie wartości sposób odczuwania natury i reagowania na nią prowadzi do konkretnych działań społecznych, które stanowią zaczątek ciągu zdarzeń wokół relacji człowiek — środowisko.

„Specyficzne praktyki społeczne, zwłaszcza ludzkie zamieszkiwanie, wytwarzają, odtwarzają i przeobrażają różne przyrody i różne wartości” (URRY, MACNAGHTEN, 2005: 10). Tożsamość ekologiczna człowieka może być kształtowana, opierając się na definicji przyrody zdeterminowanej czasowo i przestrzennie. Może również stać się podstawą przedefiniowania znaczenia natury w życiu

jednostki lub grupy. Społeczeństwo ryzyka, którego jednym z determinantów w koncepcji Becka jest ryzyko ekologiczne, płynące z przyrody w postaci katastrof naturalnych, a także wracające do niej w postaci degradacji środowiska, współtworzenia dziury ozonowej czy wywoływania zagrożeń dla bioróżnorodności (BARRY, 2007: 245), mobilizuje jednostki i grupy do określonych działań naznaczonych strachem lub troską o planetę czy przyszłe pokolenia. Jednym ze sposobów manifestowania tych uczuć jest idea zrównoważonego rozwoju, dopuszczającego tylko takie korzystanie z zasobów naturalnych, które pozwoli na funkcjonowanie kolejnym generacjom, a równocześnie opartego na szacunku dla pokoleń, które odeszły, i zachowaniu ciągłości tradycji. Anglicy zapytani o to, jaki będzie świat, który odziedziczą po nich ich dzieci, w 60% odpowiedzieli, że będzie gorszy od tego, który odziedziczyli oni sami (JACOBS, 1996: 3). Popularność ruchów miejskich, zielonej partyzantki, mobilizacja zasobów obywatelskich próbujących przejąć lub też odzyskać władzę nad przestrzenią zurbanizowaną, zawłaszczaną przez przedsiębiorców i konsumentów pozbawionych zmysłu uważności koniecznej do zachowania równowagi i harmonii pomiędzy naturą i kulturą, stanowi kolejny dowód na renesans tożsamości budowanej poprzez odwołanie do idei ekologicznych.

Tożsamość ekologiczna to często tożsamość nabywana w procesie zmiany paradygmatu, dlatego wymaga głębokiego przeobrażenia systemu aksjonormatywnego, co znajduje odbicie w jednej z najczęściej przywoływanych teorii ekologii głębokiej, stanowiącej podstawę takiej właśnie transformacji zaproponowanej przez Arne Naessa i George'a Sessionsa. Zakłada ona m.in., że:

- pomysłowość oraz rozwój ludzkiego i pozaludzkiego życia na Ziemi są wartościami samymi w sobie, niezależnie od użyteczności pozaludzkich form życia dla człowieka;
- bogactwo i różnorodność form życia przyczyniają się do urzeczywistnienia tych wartości i same w sobie są wartościami, a ludzie nie mają prawa ograniczania tego bogactwa i różnorodności, chyba że chodzi o zaspokojenie ich żywotnych, istotnych potrzeb;
- rozwój pozaludzkich form życia wymaga zahamowania wzrostu liczebności populacji ludzkiej, ponieważ oddziaływanie człowieka na inne formy życia jest obecnie zbyt duże, a sytuacja ta gwałtownie się pogarsza;
- przeobrażenie myślenia w kierunku ekologii głębokiej wymaga poważnych zmian, szczególnie ekonomicznych, technologicznych i ideologicznych; nowa sytuacja będzie całkowicie odmienna od obecnej;
- w sferze ideologicznej chodzi przede wszystkim o ograniczenie wzrostu materialnego standardu życia na rzecz jakości życia; wytworzy się głęboka świadomość różnicy między tym, co ilościowo, i tym, co jakościowo wielkie;
- ci, którzy zgadzają się z wymienionymi założeniami, powinni czuć się zobowiązani do podjęcia pośrednich lub bezpośrednich działań na rzecz wprowadzenia w życie tych niezbędnych zmian (DEVAL, SESSIONS, 1995: 99—100).

Również Henryk Skolimowski, wskazując na rolę systemu wartości w kształtowaniu tożsamości i postaw ekologicznych, dokonuje porównania trzech głównych systemów wartości: tradycyjnego, czyli religijnego, poreniesansowego, czyli laickiego, i ekologicznego. W ostatnim z nich podkreśla szczególne znaczenie takich jakości, jak: cześć dla natury, odpowiedzialność, umiarkowanie, różnorodność i ekosprawiedliwość dla wszystkich stworzeń (SKOLIMOWSKI, 1992: 192).

W tym kontekście tożsamość ekologiczna może być rozpatrywana jako tożsamość autonomiczna, dominująca, zbudowana wokół wartości opartych na relacji z naturą i do natury. Modeluje ona wtedy całość zachowań człowieka. Wyłania się z bio- lub etnocentrycznego systemu wartości. Można przypisać ją osobom, które zmieniają całkowicie dotychczasowy tryb życia: miejsce zamieszkania, przyzwyczajenia konsumpcyjne, źródła utrzymania. Przykład mogą stanowić mieszkańcy ekowiosek, konwertyci ekologiczni, kładący nacisk na samowystarczalność, współpracę, powołanie edukacyjne i wspólnotowe.

Mówiąc o tożsamości, nie mamy na myśli niezależnego obiektu ani też cechy aktorów społecznych, ale raczej proces obejmujący to, w jaki sposób aktorzy ci postrzegają siebie jako części większych zbiorowości, to, jak postrzegają ich inni w tej roli oraz jak wiążą się z nimi emocjonalnie. Tożsamość zbiorowa nie musi mieć charakteru homogenicznego ze względu na cechy demograficzne, może za to opierać się na wspólnych poglądach, wartościach, postawach, światopoglądach czy stylu życia (DELLA PORTA, DIANI, 2009: 101). Dzieje się tak w przypadku „ja” bądź „my” ekologicznego. Coraz bardziej popularne spółdzielnie spożywcze, organiczne bazy, ekorodzicielstwo łączą jednostki głównie na podstawie stylu życia i form konsumpcji. Tego rodzaju postawy spotykają się od czasu do czasu z ostrą krytyką. Niektóre komentarze dotyczące zakupów zdrowej żywności cechuje wyraźna wrogość: „sama nazwa »Eko Bio Organic Centrum« swą kuriozalnością wskazuje, że tu się stawia na idiotów” czy „stare powiedzonko mówi, że jeśli swój biznes oprzesz na ludzkiej głupocie, to nie możesz splajtować!”¹. Być może wynika to z tego, że ten rodzaj tożsamości ekologicznej ma charakter nieco ekskluzywny, o klasowym charakterze. Przypisywany jest klasie średniej i wyższej, również ze względów ekonomicznych. W powszechnej opinii konsumentów produkty ekologiczne, zarówno spożywcze, jak i przemysłowe, są drogie, przez co dostępne tylko uprzywilejowanym warstwom. Takie poglądy można uznać za przejawy tożsamości społecznej, która obejmuje cechy, jakie jednostce przypisują inni ludzie, to znaczy te właściwości, które w złożonym kontekście życia społecznego inni chcą dostrzegać w danej osobie (GOLKA, 2010). Ekolog to w społecznym postrzeganiu często wariat, awanturnik, ktoś, kto przedkłada dobro planety nad dobro człowieka, a rzadko świadomy ekspert.

¹ Cytaty pochodzą z forum zawierającego komentarze na temat artykułu: http://katowice.gazeta.pl/katowice/1,35063,16937869,Kilo_sera_za_98_zl__chleb_za_10_zl__a_ludzie_zachwy_ceni.html [data dostępu: 09.11.2014].

Konstruowanie i reprodukcja tożsamości to istotna część procesu nadawania znaczenia własnym doświadczeniom i ich zmianom w czasie. Bycie świadomym ekologicznie pozwala uwierzyć w wagę myśli i działań jednostki czy grupy, powołanych do przemiany świadomości i nadania nowej jakości życiu na Ziemi. Tożsamość jest zasadniczym elementem działania zbiorowego. Działaniom zbiorowym zaś towarzyszy ciągle redefiniowanie tożsamości. Jej funkcjonowanie zależy od obecności zbiorowego „my” w opozycji do „innego”, odpowiedzialnego za sytuację, przeciwko której się występuje. Tym „innym” mogą być: przywódcy państw niechętni redukcji zanieczyszczeń, lobby firm produkujących pestycydy czy sąsiad traktujący stare opony jako opał. Tożsamość zbiorowa pozwala także przypisać wspólne znaczenie działaniom odległym od siebie w czasie i przestrzeni. W troskę o przyszłość planety zaangażowane są podmioty oddalone geograficznie, które łączy idea zrównoważonego rozwoju, które mimo braku bezpośredniego kontaktu wymieniają się dobrymi praktykami w sieci ekowiosek, korzystając z pośrednictwa Internetu, oraz ekstremalne grupy nawołujące do samobójstwa, eutanazji czy aborcji jako narzędzi chroniących planetę przed człowiekiem.

Do opisu tożsamości ekologicznej funkcjonalna wydaje się definicja tożsamości rozumianej jako zbiór trwałych przesłanek autopercepcji, ukształtowanych wśród członków danej zbiorowości, przy czym przesłanki te wywodzą się z cech struktury społecznej lub całościowo, antropologicznie pojmowanej kultury tejże zbiorowości. Tożsamość taka wynika ze zmiany warunków psychospołecznej egzystencji jednostki we współczesnym społeczeństwie, a związana jest z takimi pojęciami, jak: wartość, wzór kulturowy lub etos (TURNER, 1996, za: BOKSZAŃSKI, 2002).

Niejednokrotnie obserwujemy, jak zmiany strukturalne prowokują określone działania związane z manifestacją tożsamości ekologicznej w wymiarze grupowym bądź instytucjonalnym. Przyjęcie dla działań zbiorowych wymiaru ekologicznego legitymizuje ich formę i prowokuje formalne reakcje stron sporu. Zakończone sukcesem protesty dotyczące budowy obwodnicy Augustowa przez dolinę Rospudy, wciąż pełna emocji debata dotycząca zakazu używania koni jako siły pociągowej na trasie do Morskiego Oka, ochrona siedlisk gatunkowych są możliwe dzięki transformacji „ja” w „my” i wyznaczeniu granic pojęcia „oni”.

Typologia tożsamości zbiorowych według Castellsa pozwala na ustrukturyzowanie idei tożsamości ekologicznej, a także porządkuje myślenie o niej (BOKSZAŃSKI, 2005: 39):

- tożsamości legitymizujące, wprowadzane i popierane przez dominujące instytucje społeczeństwa w celu rozszerzenia i uzasadnienia ich dominacji nad członkami społeczeństwa. Mamy tu do czynienia ze strategiami na rzecz ekorozwoju na wszystkich poziomach administracji publicznej. Regulacje dotyczące rozwoju zrównoważonego wynikają z wymagań Unii Europejskiej

i sprawiają, że Polska zaliczana jest do krajów rozwiniętych i świadomych. Uznawane za sukces wynegocjowanie norm dotyczących emisji dwutlenku węgla świadczy o tym, że tożsamość ekologiczna wciąż jeszcze niknie na tle priorytetów gospodarczych w polityce kraju;

- tożsamości oporu, generowane przez tych aktorów, którzy są marginalizowani przez logikę dominacji i odczuwają związaną z tym stygmatyzację. Taki sposób definicji własnej tożsamości przyjmowany jest przez członków ekstremistycznych ugrupowań walczących o prawa zwierząt oraz o środowisko naturalne, takich jak Animal Liberation Front czy Earth First, których akcje zaliczane są do terroryzmu jednej sprawy (POŚLUSZNA, 2012: 20);
- tożsamości projektujące są wytwarzane przez te podmioty, które wykorzystują dostępne sobie zasoby symboliczne, konstruują nowe tożsamości, gruntownie redefiniujące ich pozycje w społeczeństwie, dążą do całościowej transformacji struktury społecznej i zasad jej funkcjonowania. Przykładem może być Fundacja Nowej Kultury, która wieści „reset cywilizacji” wynikający z bioprogresu, mówi o transformacji od konsumpcyjnego społeczeństwa do nowego, głęboko zrównoważonego biospołeczeństwa opartego na sieciowej współpracy (por. <http://progg.eu/o-nas/>).

Castells proponuje także typologię tożsamości — również o charakterze ekologicznym — związanych z typologią ruchów na rzecz ochrony środowiska, zamieszczoną w tabeli 1. Tożsamość, obok zdefiniowanego przeciwnika i określonego celu działań, stanowi komponent definicyjny ruchów społecznych (CASTELLS, 2008: 160). W ostatniej kolumnie prezentowanej tabeli dodano przykłady działań obywatelskich, które mogą stanowić manifestację danego rodzaju tożsamości.

Tabela 1. Typologia ruchów na rzecz ochrony środowiska

Tożsamość	Przeciwnik	Cel	Działania obywateli
Miłośnicy przyrody	niekontrolowany rozwój	dzikość przyrody	ucieczka na tereny wiejskie
Lokalna wspólnota	emitujący zanieczyszczenia	jakość życia/ zdrowie	zdrowa żywność, protesty przeciwko budowie autostrad
Zielone <i>self</i>	industrializm, technokracja, patriarchalizm	ekotopia	ekowioski
Międzynarodowi ekowojownicy	nieograniczony globalny rozwój	zrównoważony rozwój	społeczna odpowiedzialność biznesu
Zatroskani obywatele	establishment polityczny	kontrwładza	zielona partyzantka, właściciele ogródków działkowych

Źródło: CASTELLS, 2008: 160.

Tożsamość ekologiczna jest konstruktem złożonym. Posiada wymiar zarówno indywidualny, jak i zbiorowy. Może być jednostce przypisana, ale też może stać się celem samym w sobie. Jest dynamiczna, lecz w czystej formie głęboko osadzona w systemie wartości. Nawiązuje do ciągłości i tradycji, ale w pełni świadomie przyjmuje opcję perspektywną. Z pewnością powinna pozostać ważnym elementem analizy socjologicznej.

Bibliografia

- BARRY J., 2007: *Environment and Social Theory*. London, Routledge.
- BOKSZAŃSKI Z., 2002: *Tożsamość*. W: M. BALTAZIUK, W. LIPNIK, red.: *Encyklopedia socjologii*. Warszawa, Oficyna Naukowa.
- BOKSZAŃSKI Z., 2005: *Tożsamości zbiorowe*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- CASTELLS M., 2008: *Siła tożsamości*. Tłum. S. SZYMAŃSKI. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- DELLA PORTA D., DIANI M., 2009: *Ruchy społeczne. Wprowadzenie*. Tłum. A. SADZA. Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- DEVALL B., SESSIONS G., 1995: *Ekologia głęboka. Życ w przekonaniu, iż natura coś znaczy*. Tłum. E. MARGIELEWICZ. Warszawa, Pusty Obłok.
- GANOWICZ-BĄCZYK A., 2008: *Ekocentryzm*. W: M. CISZEK, red.: *Słownik bioetyki, biopolityki i ekofilozofii*. Warszawa, Polskie Towarzystwo Filozoficzne.
- GIDDENS A., 2001: *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*. Tłum. A. SZULŻYCKA. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- GOLKA M., 2010: *Imiona wielokulturowości*. Warszawa, Muza.
<http://progg.eu/o-nas/> [data dostępu: 09.11.2014].
<http://www.fwz.celniej.pl/kimjestesmy-fwz/> [data dostępu: 07.11.2014].
- JACOBS M., 1996: *The Politics of the Real World*. London, Earthscan.
- KRONENBERG J., BERGIER T., red., 2010: *Wyzwania zrównoważonego rozwoju w Polsce*. Kraków, Fundacja Sendzimira.
- KUHN M.H., 1960: *Self-Attitudes by Age, Sex and Professional Training*. “Sociological Quarterly”, 1(1).
- KULIK R., 2006: *Ekologiczne ja — w poszukiwaniu nowej tożsamości człowieka*. Dostępne w Internecie: uranos.cti.us.edu.pl/~kulik/eko.html [data dostępu: 03.11.2014].
- KULIK R., 2010: *Czy biocentryzm jest groźny dla człowieka?* „Dzikie Życie”, nr 6/192 (czerwiec). Dostępne w Internecie: pracownia.org.lpl/dzikie-zycie-numery-archiwalne,2253,article,5043 [data dostępu: 05.11.2014].
- ŁOZOWSKI B., 2007: *Bio- i ekocentryzm jako źródło deprecjacji życia ludzkiego w świetle refleksji etycznej i chrześcijańskiej wizji człowieka*. „Problemy Ekologii”, Vol. 11, nr 43 (lipiec—sierpień).
- MEAD G.H., 1975: *Umysł, osobowość i społeczeństwo*. Tłum. Z. WOLIŃSKA. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.

- PACZKOWSKI D., 1995: *Misja i cel*. Dostępne w Internecie: <http://www.fwz.celniej.pl/kim-jestesmy-fwz/> [data dostępu: 07.11.2014].
- POŚLUSZNA E., 2012: *Ekstremizm ekologiczny*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- SINGER P., 1980: *Zwierzęta i ludzie jako istoty równe sobie*. „Etyka”, T. 18. Dostępne także w Internecie: http://etyka.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2014/07/Etyka18_P_Singer.pdf [data dostępu: 08.11.2014].
- SKOLIMOWSKI H., 1992: *Filozofia żyjąca. Eko-filozofia jako drzewo życia*. Warszawa, Pusty Oblók.
- SZTOMPKA P., 1989: *Socjologiczna teoria podmiotowości*. W: P. BUCZKOWSKI, R. CICHOCKI, red.: *Podmiotowość: możliwość, rzeczywistość, konieczność*. Poznań, Nakom.
- THOMASHOW M., 1995: *Ecological Identity: Becoming a Reflective Environmentalist*. Boston, Massachusetts Institute of Technology Press.
- TURNER R., 1996: *The Real-self: from Institution to Impulse*. “The American Journal of Sociology”, Vol. 5.
- URRY J., MACNAGHTEN P., 2005: *Alternatywne przyrody. Nowe myślenie o przyrodzie i społeczeństwie*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe Scholar.

Katarzyna Ponikowska-Cichoń

Ecological identity
Sociological reflection

Summary

Defining the concept of ecological identity constitutes a certain intellectual challenge due to its multifaceted nature, as well as the popularity of the term “ecology” itself. The author refers to the concept of ecological identity, based on theoretical assumptions, among others, Naess’s, Thomashow’s, Urry’s, or Singer’s, who present eco- or biocentric views. However, identity based on the relation between man and his or her environment does not always underlie a deeper reflection, spirituality, or conscious axiological system. Aside from the signs, expressed for example in the activity of ecological movements, or lifestyles embedded in deep relation with nature, the article also provides patterns of behavior of consumers who are responsible for modern, enthusiastic trend to be attracted by all that is natural, while, at the same time, bearing signs of ephemerid and transience. Expressions of ecological identity can thus be found on different levels of activity both of individuals, as well as social groups. Their form and content may be regarded as an interesting source of sociological reflection.

Katarzyna Ponikowska-Cichoń

Identité écologique
Réflexion sociologique

Résumé

Étant donné ses multiples aspects et la popularité du terme même d'« écologie », la définition du concept d'identité écologique représente un certain défi intellectuel. L'auteur recourt aux conceptions d'identité écologique qui s'appuient, entre autres, sur les conceptions théoriques de Naess, Thomashow, Urry et Singer présentant des idées éco et biocentriques. Néanmoins, l'identité liée à la relation de l'homme avec l'environnement de son existence ne s'appuie pas toujours sur une réflexion approfondie, sur une spiritualité ou sur un système axiologique dont il soit conscient. Dans l'article, outre les formes de l'identité qui s'expriment par exemple à travers l'activité des mouvements écologiques ou styles de vie ancrés dans une relation profonde avec la nature, on a présenté également des modèles de comportements des consommateurs s'adaptant à la mode contemporaine qui manifeste beaucoup d'enthousiasme pour tout ce qui est naturel, mais portant parfois des marques de brièveté et de fugacité. On peut trouver des éléments de l'identité écologique à différents niveaux de l'activité des individus ainsi que des groupes sociaux ; en plus, leurs forme et contenu peuvent constituer une source intéressante pour la réflexion sociologique.